

ମେମିଟର

XI

7

VSEBINA:

France Bevk: Prvo leto	113
1. Čevljar ali gospod?	113
2. Ta pa v časopise piše	114
3. Razgovor z gospodom v trgu	115
4. Prvi dan od doma	116
Prof. Fr. Pengov: Pri glumačih	119
Prof. Fr. Omerza: Homerjeva Iliada. Spev XII. (Konec)	122
Dr. I. Pregelj: Iz slovenske moderne	124
Dr. Pavel B.: Boj zoper nemške podmorske čolne	127
Fr. Omerza: Epigrami 7. 8. 9. 10. 11. 12.	129
Vinko Šarabon: Geografija v Uniji	130

Drobiž:

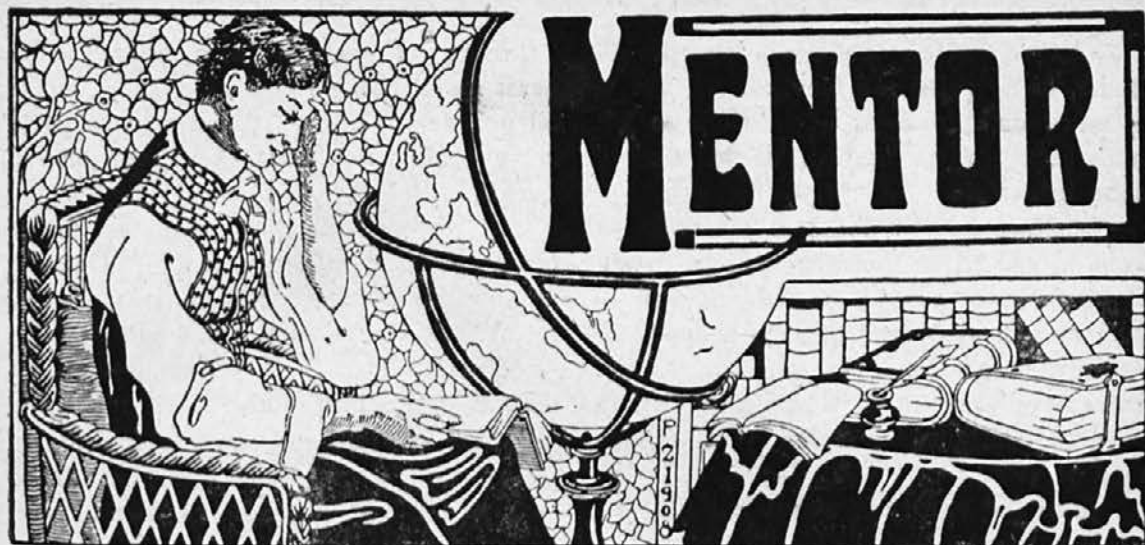
Geografske drobtine: Jezero s strupeno vodo. —
Znamenita znanstvena najdba v Palestini. — Uganka. 131—132

**Izhaja v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano prvega dne
v mesecu in stane za dijake 4 K, za druge naročnike 8 K na leto.**

Tiska Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani.

Odgovorni lastnik Alojzij Markež.

Urejuje dr. Ant. Breznik.

Letnik XI.

1918/19.

Štev. 7.

Prvo leto.

France Bevk.

Slike iz dijaškega življenja.

1.

Čevljar ali gospod?

Zimski večeri so dolgi, luči nimamo. Lahki so v vasi in nas zapirajo pred svetom. Zato si pripovedujemo zgodbe iz svojega življenja. Glavno nam je, da so resnične. Zlağanega smo že dosti doživeli. Da so preproste, nam dobro de, ker smo izmučeni od groze.

Gospod Zaplotnik je pripovedoval s svojim, za spoznanje tresočim se glasom to-le:

Ko sem bil v šestnajstem letu in sem že enkrat poskusil trgovski poklic, me je vprašal oče:

»Kaj bo s teboj?«

»Ne vem,« sem dejal in pogledal v mizo.

»Da delaš kmetom, to ni nič. Za hlapca ne moreš biti do smrti. Poprijeti se moraš česa stalnega.«

Oče je govoril resno ter me zrl z odkritimi očmi. To me je opogumilo, da sem dejal: »V mesto bi šel rad.«

»Kam?« so obvisle očetove oči na meni. »Za komija nisi bil, za čevljarja boš. Komu naj zapustim kopita in orodje?«

Oče je sklenil, mati je pritrdila, jaz sem se moral vdati. Slekkel sem suknjič, zavihal rokave in se usedel na trinogati stol. Trgal sem stare čevlje, učil se delati dreto, snažil popravljeno obuval... Ni mi ugajalo to delo, ki je bilo dan za dnem enako. Bil sem vaje zrak in narave. Zdaj sem moral sedeti sključen v dve gubi in razmišljati o mnogoterih starih, ki so mikale mojo mlado domišljijo, in vedeti, da visi vse na čevlju, ki ga imam slučajno v rokah in se usoda na tem stolcu ne dá spremeniti niti za las. Mislil pa sem na knjige, na daljne lepe kraje in mesta...

Veliko morje, veliko mesto, hiše in ladje, luči in godba... Pisana množica hodi po tlaku, med njimi so zamorci in Japonci...

»Glej, da ne razrežeš čevlja,« me je opomnil oče, videč, da gledajo moje oči mimo kolena, in ni vedel nož, ki sem ga imel v rokah, kaj naj reže.

Zresnil sem se in delal dalje.

»Ali se uči za čevljarja?« so vprašali ljudje, ki so prišli radi čevljev.

»Seveda,« je dejal oče. »Bolje je kot nič. Sicer se ne zasluži, da bi preživil sebe in svoje.«

Očetove besede kmetom niso bile po volji. Meni so se posmehovali: V mestu je bil in hotel postati gospod. Seveda — gospod! Ali ni čevljar največji gospod?

Kadar sem imel čas, sem bral knjige. Izposojeval sem jih. Bral sem zgodovino in pesnike, potopise in sploh vse... Oče tega ni videl rad.

»Beri kaj pametnega,« mi je dejal.

Materi sem zaupal, da bi šel rad v mesto in postal gospod. Saj še ni prepozno.

»Kam?« je dejala mati in me pogledala.

»Najraje v Ljubljano... Čeprav za komija, saj bom priden.«

Težko mi je bilo, komaj sem izgovoril te besede, ko nisem vedel, če me uslišijo.

»Nič ne bo iz tebe,« je dejala mati, porinila lonec v peč in popravila polena na ogenj. Solze je imela v očeh, svoji sodbi ni verjela.

Povedala pa je očetu, ki je dolgo molčal in me ni več karal radi knjig ter me bolj pogosto poslal po kakem opraviilu. Nekega dne pa je dejal.

»Pusti šivanje, če te ne veseli. Dela itak nimamo veliko. Ampak izberi si kaj pametnega...«

Oče je bil skoraj ganjen.

Moj ded, ki je bral »Dušno pašo«, je pogledal izza očal in dejal pomembno.

»Pamet rabi in varčuj, pa bo prav!«

»To je res,« je dejal moj oče. »Pa na pravo pot mora priti. Kaj, da ga bo veselilo.«

»Za škofa ne boš in za generala tudi ne,« mi je dejal ded in se zopet zatopil v polglasno branje.

Ta odovor mojega deda se je nanašal daleč nazaj, ko sem kot mali paglavec bral prve knjige in delal velike načrte. »Škof bom,« sem dejal pogosto.

Moj ded pa je takrat trdil, da mora pojesti škof devet košev krompirja na leto. Krompirja pa jaz nisem rad jedel.

»Bom pa general,« sem sklenil. »General mora stati po noči na dežju.« Ded je bil poreden. Vedel je, da ne maram dežja in je tema moja smrt, ker sem bral o Turkih...

To ni bila edina zapreka, da nisem postal ne škof in ne general. — Oče me je vzdramil iz misli. »Kaj misliš?«

»V šolo,« sem dejal čez trenutek.

»Prestar boš... In jaz ne morem. Se tako se težko preživimo...«

Tako je ostal oče sam na trinogatem stolcu, jaz pa sem nosil krmo za kravo in kozo ter bral. Oče me ni vprašal več, kaj sem si izbral...

Včasih je dejal zafrkljivo:

»Vsi bodo prišli do kruha prej kot France.«

Bil sem najstarejši. Mati je vzdihnila in pogledala v mizo.

2.

Ta pa v časopise piše.

Ali v srečo ali nesrečo sem storil nekaj, kar je dalo mojemu življenju do današnjega dne popolnoma drugačno pot, kot je kazalo spočetka.

Vsa vas se je vznemirila, dvignilo me je v očeh ljudi, ki so dobili pred menoj spoštovanje in strah.

V naši vasi se je bilo zgodilo nekaj, kar je bilo vredno, da bi zvedela javnost in da bi brali domačini lepo napisano in natiskano. Spisal sem skrivaj dopis, popravil ga, nesel na pošto in čakal prihodnje sobote, da pride list in oznani mojo čast ali sramoto.

Dvakrat sem vprašal na pošti, dasi sem vedel, da list ne pride pred soboto. Ko sem ga dobil v roke, sem nestrpno raztrgal ovitek in razgrnil papir... Prva moja natiskana beseda! Dopis je zavzemal pol stolpca. Bil je brez pogrška (hvala je šla uredniku!). Zdelo se mi je, da manjkajo besede, na katere sem polagal veliko važnost: »sicer pa«, »ampak«, »toda«, »sploh pa«, »osobito« i. t. d. Pa nič ne de. V glavnem je vse; spoznal sem, da je moj.

Prebral sem ga štirikrat. Vsakokrat se mi je zdel lepši. Ta trenutek so brali moje besede po vsi domovini...

Očetu sem povedal, mojemu prijatelju Andrejčku tudi. Sicer pa sem sklenil, da tega ne povem nikomur. Objela me je celo plahost, strah odgovornosti, dasi sem pisal resnico...

Želel sem tiho, da bi dopis v naši vasi prezrl.

Pa ga niso. Vsa vas je šepetala, to si lahko mislite. Ni bilo glavno, kaj je pisal, ampak kdo je pisal. To se pa hitro izve, če ve eden.

Ko sem stopil v nedeljo v gostilno sicer kar tako po oprasku, je ležal na mizi časopis, razgrnjen na isti strani, kjer je bil dopis. Nekdo ga je stlačil v žep.

»Pij!« so me povabili prijazno.

Pil sem in prisedel. Dejali so to in ono, govorili so z mano kot z možem.

»Tiho bodi, da ne prideš v novice,« je dejal pri sosednji mizi kmet svojemu sosedu, ki je glasno kričal.

Ta opazka, ki so jo opazili vsi, je merila name. Malo me je dirnila, a bil sem ponosen nanjo. Vedel sem, da nekateri kmetje ne morejo onih, ki pišejo v časopise, ker smatrajo vse to za grdo obrekovanje in laž.

»Saj ti ne bereš,« mu je dejal nekdo.

»Ti imaš papir samo za zamašek.«

»Za kmeta so vile in očenaš,« je dejal rezko oni.

»In pa zelnata glava,« je pristavil ta.

Poslovil sem se in šel.

Na poti je prišel za menoj človek, nekoliko zvite nravi, povlekel me za obleko in dejal s poltihim, odvažnim, skoraj ljubeznivim glasom.

»Mnogo gnilega je pri nas. Marsikaj je vredno, da izvedo ljudje.«

Bile so osebnosti in človeka sem se težko iznebil.

Če so me videli, so dejali:

»Ta, ki piše v časopise.«

Od doma moram, sem mislil.

Kam?

3.

Razgovor z gospodom v trgu.

Nekega dne mi je dejal oče:

»Organist v trgu je dal pošto, da pridi k njemu. Ima nekaj govoriti. Kaj je, tega pa ne vem.«

Organist? Kaj mi hoče? Opravi sem se in šel, razmišljeval, vzrok, čemu me kliče.

Sprejel me je laskavo. Ponudil mi je stol in vprašal, kaj berem, če kaj pišem. Nato mi je povedal, da želi z mano govoriti njih gospod, ki me že pozna po imenu, ki je že bral... sploh, da se zanima zame.

Gorel sem. Gospoda nisem poznal. Plašno sem stopil proti župnišču. Toliko sem slišal, da je to strog in oster gospod.

Na vratih me je sprejel pes, nad vrati je zapel zvonček. Kuharica je pogledala v vežo. Ukazala mi je, potrkati tam, kjer je tičal ključ v vratih.

Lep, zvoneč glas se je oglasil od znotraj. Vstopil sem s klobukom v roki.

Visok, lep gospod, v dolgem črnem talarju, z zlatimi naočniki in polnega obraza, naglih, živih kretenj in oči je stopil proti meni.

»Amen na veke!« je odgovoril na moj pozdrav. »Tega mladega človeka ne poznam. Kdo pa ste?«

Povedal sem mu ime.

»Vi tedaj?« je dejal. »Vi ste pisali v časopise?«

Oči so se mi razširile, usta so se mi odprla, klobuk je skoraj padel iz rok.

Gospod je zapazil moj strah in se zasmejal glasno. »Saj ni nič hudega. Saj to je prav. Mlad človek mora kipeti... Koliko šole imate?«

Pozvonil je kuharici in naročil, naj prinese kave.

»Ljudsko šolo imam.«

Sedla sva.

»Malo je. Kako ste se pa naučili pisati?«

»Bral sem.«

»Berite vedno! Ali znate kaj po nemško?«

»Nič!« sem odkimal.

»To je sitno pri nas. Kaj mislite postati črevljar?«

Odkimal sem. »Ne! Črevljar ne. A kam bi, pa ne vem.«

Gospod je pomislil in molčal nekaj časa. Nato me je vprašal po letih in zopet molčal. »Sitno je,« je zamrmral. Nato je dejal.

»Ali bi šel v šolo?«

Pogledal sem v gospoda. Govoril je resno in mi ponudil šolo in potico, ki jo je prinesla kuharica, vse obenem.

»Bi,« sem dejal.

»Dobro,« je dejal gospod in mešal kavo. »Za drugo je prepozno, za učitelja boste. Dobrih učiteljev manjka, apostolov našega naroda.«

O učiteljskem stanu nisem razmišljal še nikdar prej. Ta gospod mi je pravil silno lepo o njem. »Če ne bi bil duhovnik, bi bil učitelj,« je dejal. »Nemško knjigo vam naročim, da se boste učili v počitnicah. Potem greste v Podgoro v pripravnico.«

Potica je bila dobra, ponudba o šoli mi je ugajala, le eno skrb sem imel: oče! Izustil sem jo.

»Oče je ubog.«

Gospod ni bil iznenaden. »Vem,« je dejal. »Dal bom pisma. Hrano boste dobivali pri kapucinih v Gorici. Pol uriče bo tja, a zastonj bo. Drugo bo že šlo.

Govorila sva še to in ono. Ko sem se poslovil, je dejal: »Naj pride oče v nedeljo.«

Očetu sem povedal vse, a ni zinil ne bele, ne črne. To me je osupnilo in potrllo. Mati pa mi je povedala, da se oče ne bo branil.

V nedeljo je šel oče v trg. Ko se je vrnil proti večeru dobre volje, se je smejal in dejal:

»Ponavljaj, kar znaš! Šel boš.«

Zdaj so me silili h knjigam. Ko je prišla nemška vadnica, sem bral iz nje. Brati sem znal po nemško in pisati tudi. Moj ded, ki je bil vojak, me je učil, za mernik žita, ki mu ga je dal oče. Le razumeti in govoriti...

»Nič ne bo,« je dejal oče. »Če mi napraviš sramoto in prideš domov, se moramo poskriti vsi.«

»Samo storije mu gredo po glavi,« je dejal ded.

Rad sem bral storije, to je res. A učil sem se tudi. Dnevi so bežali. »V enem tednu pojdeš,« mi je dejal gospod v trgu.

4.

Prvi dan od doma.

Pripravili so mi perilo, oče mi je naredil nove čevlje, bolj gosposke kot drugekrat, mizar mi je zbil velik kovčeg in ga črno pobarval. Mati je skrivala solze pred menoj. Bratje in sestrice so me čudno gledali. Jaz sem bil prazničen.

Gospod v trgu mi je naročil to in ono, stisnil mi v roko srebrn denar in dve pismi; eno za kapucine v Gorici, drugo za župnika v Podgori.

Mati je dejala, naj bom priden in ni več skrivala solz. Tudi teta je dejala, naj bom priden in ded tudi. Ko mi je najmlajša sestrice stisnila roko, je zaščeбетala: »Pa pliden, Fance!« Vsi smo se smejali.

Slovo mi ni bilo težko, ker sem želel iti. Kam? V svet! Kamorkoli! V Ameriko! V stepe, v prerije, v pragozde! V mesto! V šolo! Samo ven, ven... Prečitane knjige so mi šumele po glavi...

Po ozki soteski baške in soške doline je bežal vlak; kolesa so udarjala enakomeren takt: V svet, v svet, v svet! Rdeče iskre so šle mimo oken. Na strmih rebrih so se belile hiše, krite s slamo ali korci, okičene z vinsko brajdo. Lehe so sijale v solncu, senožeti so bile pokošene, gozdovi so dobivali svetlo lice, lepi gozdovi na naših rebrih. Tujec, ki se vozi todi, se čudi, kako je mogoče ljubiti to zemljo. Te zemlje ni Bog bogato blagoslovil, pa jo ljubi človek bolj, ker jo mora dražje odkupiti.

V skalni strugi se je penila zelena Soča, ki je izdolbla v stoletjih svojo zibel in dolbe dalje, skrivaje se med skalami. Najlepša reka, ponos domačim, čudež tujcu, kako bogato te je Bog oblagodaril z lepoto, kako čudovita si v svojem toku, kako nepozabna si očem, ki so te kdaj videle!

Oče je pogledal skozi okno in pokazal s prstom: »Sveta Gora!«

Tesne vasi na obronkih, vinogradi in

vrtovi, solnce in jug. To je naša zemlja. naša čudovita gruda! Tu se je ustavil ta rod našega rodu, ko je šel proti jugu, do morja, v italško ravnino. O, še dalje je bil.

Na skalnati gori je cerkev in samostan. Kdor ne more moliti na ti gori, ne more moliti nikjer. Tu na robu naše zemlje, v svetišču, kjer je vzdihovalo na tisoče slovenskih mater in prosilo...

V meni je bilo občutje, da bi pel. Srce je bilo nemirno. Koliko je lepote na svetu! Zagledal sem Solkan in Brda, ravna polja in tam zadaj mesto.

Sijajno se mi je zdelo to mesto. Visoke hiše, vile in vrtovi, palače in prodajalne. Poleg tega pa solnce, živ jug z vso svojo lepoto... Bliščalo se je. Kot začaran sem stopal poleg očeta s svežnjem v roki.

V gostilni sva popila malo vina z vodo in vprašala po poti v Podgoro. Tam, kjer so se razredčile hiše, so se začeli drevoredi in vrtovi. Izza temnega zelenja so gledale vile. Prašna cesta je bleščala.

Oče mi je dejal po poti, naj se učim, da pridem do belega kruha in mi bo lažje kot njemu.

Jaz sem ga komaj slišal. Šumelo mi je v glavi vse drugo. Slišal sem ptice, grilčke v travi, rohnenje tovarne, šum Soče.

Zavila sva k reki. Na ti strani je stala dolga bela tovarna, na drugi strani še enkrat daljša temna tovarna. Obe je vezal most na verigah, ki se je zibal.

Na cesti je ležal črn prah, redki ljudje so se prašili v njem. Pod zelenim, s hrastiči, kostanji in akacijami porastlim hribčkom, na katerem so stali trije veliki križi, je stala krog cerkve kopica s korci kritih hiš v senci brajd in murv. Ostala vas se je raztezala na desno in na levo ob cesti. Daleč na drugi strani so se hiše zopet zgostile v kopico; tam je stala šola.

Stopila sva v župnišče. V temno poslikani sobi naju je sprejel župnik. Visok gospod, ki je bil resnega obraza, naju je sprejel prijazno. Dala sva mu pismo od gospoda v trgu.

Prebral je in se ozrl name iznad naočnikov: »Vi bi rad postal učitelj?»

»Da,« sem dejal. Njegove prijazne, v nekoliko šaljivem tonu govorjene besede so mi dele dobro.

»Ali znate nemščino?»

»Malo. Učil sem se.«

»To mi piše vaš gospod. Kako se reče po nemško vino?« me je vprašal zroč me skozi naočnike neprestano.

»Wein,« sem se odrezal.

»No,« je dejal, »in besedica, ki je spredaj?»

»Das Wein,« sem dejal hitro, ko sem pomislil, katerega spola je v slovenščini.

Gospod je napravil še bolj šaljiv obraz, usta je zaokrožil, oči so bile še bolj velike. To me je zmedlo. »Die« sem bleknil. Gospodu se obraz ni spremenil. »Der« mi je ušlo končno nehoté.

»No, meni je to vseeno. To bo imel gospod učitelj. Kmečkim gre nemščina težko; učiti se bo treba. Kako se reče miza?»

»Der Tisch.«

To je bilo dobro. Gospod se je smehljaje poslovil od naju. Obljubil je, da bo pomagal, priporočil, kjer bo treba.

Učitelj, majhen mož, prijaznega obraza, orlovskega nosu z naočniki, je sedel pred hišo in bral iz časnikov.

»Nov dijak?» je vprašal.

Oče je pokimal. Peljal naju je v sobo in me vpisal na polo. Moje izpričevalo je gledal dolgo in končno prikimal. Vprašal je o tem in onem.

»Ali imata stanovanje?»

»Ne,« je dejal oče. »Hrano bo dobil pri kapucinih. Zjutraj bo moral potrpeti. Tešč človek, pravijo, se še lažje uči.«

Učitelj me je pogledal in pomislil. »Mlad je še in suhljat,« je dejal. »Zjutraj dobi kavo pri meni, če je tako. Lačen človek se ne uči najlažje...«

Oče je bil ganjen. Zahvalil se je, gospod pa je kimal. Priporočil je neko družino radi stanovanja...

»Vidiš,« je dejal oče. »Dobri ljudje so. Glej, da se boš učil in ne boš delal sramote nam doma in tem tu.«

Solnce je peklo, otroci so se igrali v prahu. Iz tovarniških dimnikov se je dvigal

ogromen, črnosiv dim . . . Stanovanja nisva dobila v označeni hiši.

Oče je dejal: »Kaj bova iskala, če ti pa morda ne dajo jesti. V mesto pojva. Boš pa potem sam pogledal.«

Ko sva pozvonila pri kapucinih v Gorici, nama je odprl brat Sabas, močan človek s polno brado, ki je imel opraviti z berači in vsemi, ki so prišli trkat na samostanska vrata.

Oče je povedal, kaj bi rad, in pokazal pismo. Prišel je predstojnik, ljubezniv človek z zlatimi očali in me premeril od nog do glave, ter dejal, da lahko hodim opoldne in zvečer.

Brat Sabas nama je pokazal obednico z dolgo mizo in nabožno sliko.

»Lepo je,« je dejal oče.

»Meneštra bo in kos koruznega kruha,« je pripomnil Sabas.

»Dobro je,« je dejal oče. »Bog, da je tega.«

Stopila sva v kapucinsko cerkev. V tesnem mraku takrat še starega poslopja je gorela večna luč. Šepet molitve v klopi klečečih žensk je skrivnostno šelestel v ladji. Oče je molil. Jaz sem raztreseno mislil na vse, na novo življenje.

»Hodi v cerkev,« je dejal oče, ko sva stopila zopet na solnčne ulice. »Misli na Boga! Bodí priden! Ne druží se z malo-pridnimi!«

Jaz sem kimaje obljubil.

»Težko te bomo podpirali. Mnogo nas je doma.«

Bilo mi je nekako tesno. V srcu me je stiskalo. Strah in vera v zmago sta živela v meni. Nekaj novega sem začel s tem dnem.

»Če ne bo šlo, pa pridi domov, boš pa čevljar.«

Oče ni zaupal v mé. To me je bolelo.

Ko se je poslovil od mene, sem ostal na jugu naše zemlje, brez znanca in prijatelja. Vse si bo treba priboriti in ustvariti novo domačijo.

Zatopljen v misli sem šel v Podgoro. Stal sem in gledal vse. Tovarne in njih ogromno kolesje, Sočo, ki je šumela pod mostom, delavke in delavce, ki so hiteli v ogromnih vrstah iz tovarne s krikom, dovtipi in smehom . . .

V umazani gostilni na oglu neke ulice sem vprašal po prenočišču. Mlado, debeluhasto dekle, ki je vonjalo po kuhinji, me je vprašalo s prijaznimi očmi.

»Ali boste študirali?«

»Da,« sem pokimal, plašen in sramežljiv.

»Imamo sobo. Hočete biti pri nas?«

Deklina, ki se je široko prijazno smejala, mi ni ugajala. Gostilna s politimi mizami tudi ne. Ker sem bil na cesti, sem rekel: da!

Prinesli so mi večerjo. — Za mizo v kotu je sedel fant, bledega obraza, ki je nosil klobuk s širokimi krajci. Delavka, velikih, zijalastih oči, skravžanih, rdečkastih las v roza bluzi, se je naslanjala nanj in ga držala za roko.

Govorila sta furlanščino in razumel nisem ničesar. Kadar sta se zasmejala, sem pogledal nanju; tudi dekle se je oziralo name. Kaj se smejata? . . .

»Kje je soba?«

Šel sem k počitku. Spodaj so ropotali vozovi, klici in pesmi so šli mimo okna. Jaz nisem mogel zaspati. Pogledal sem na ulico. Nebo na zapadu je lahno rdelo. Zunaj je ležala lepa južna noč s tihim mrakom in skrivnostnimi sencami. V brajdi je šelestela sapa. Na pragih hiš so sedeje ženske s prekrizanimi rokami in govorile o vsakterem . . . Otroci so vpili . . .

(Dalje.)

Pri glumačih.

Prof. Fr. Pengov.

Ljudi te vrste poznate; Levstik jih je imenoval rokohitrci. Z urnimi prsti vrše čuda, ki jih na prvi hip ne moreš razložiti. Glumač je toliko večji umetnik, čim bolj zna uporabljati fiziko in kemijo v svoje namene. Že pri starih Egipčanih, Grkih in Rimljanih je bila ta umetnost visoko razvita. Srednjeveški Nemci so imeli debele knjige o »naravnem čarovništvu«, o salonski magiji i. t. d. Na današnjem vzhodu znajo čudovito čarati Indijci, Kitajci in Japonci. — Tudi v izobraženi Evropi imamo obilo glumačev: cele skupine visokih mož, katerih usta se cedé besed o pravici in enakosti, bratstvu in svobodi, samoodločbi narodov. V resnici pa tlačijo tuje narode in tuje zemlje na najkrutejši način, odrekajoč jim najnaravnejše pravice. To je glumaštvo najnižje vrste, ki ga vprizarjajo Lah in njihovi pomagači v Parizu.

Imamo pa še drugačne glumače na svetu, ki ti bodo v največjo zabavo, ako jih izvoliš obiskati zunaj v naravi. Predstavil ti bom nekatere.

Bili so pred vsem angleški naravoslovci Bates, Darwin, Wallace in drugi, ki so prišli po bistrem opazovanju na sled čudni prikazni, da nekatere živali po opičje posnemajo druge, da si natikajo nekake krinke na obraz kot maskare o pustu ali pa da si celo nadevajo videz rastlin; to imenuje Anglež »oponašanje« (angl. mimicry, izgov.: mímikri).

Tako ravnanje najdeš pri vretenčarjih in brezvretenčarjih; med obojimi dobiš dovršene oponašavce, ki nikoli ne zgube glave pri svoji igri. Na tak način se slabotne živali s svojo živalsko ali rastlinsko krinko uspešno varujejo roparic; nasproti si pa roparica s krinko toliko lažje pridobi potrebnega živeža.

V vsakem muzeju, n. p. v ljubljanskem, lahko vidiš glumačico, ki je v sorodu z našimi kobilicami in ki se ti zdi, da predstavlja »živi list«. Ne le zelena krila, ampak tudi oprsje, zadek in noge so tako

listu podobno razširjene in potlačene, da ni mogoče ločiti rastline od živali, kadar sedi na zelenem grmu. Čim počasnejša je kaka žival v naravi, toliko bolje se ujema z listjem rastline, od katere se hrani. Naše saranče in zelene kobilice pa skačejo, da je veselje, zato ne potrebujejo tuje krinke za varstvo.

Naši naravoslovski prijatelji, ki so obiskali prelepo Vipavsko dolino ali goriška solnčna brda, poznajo bogomoljko, ki se hlina, kot da bi dvigala prednji nožici k molitvi, dasi nista nič drugega, kot morilna past, ki v trenutku zgrabi neprevidno žuželko, ki je zašla preblizu. Če bi našo »pobožno vedeževalko« (mantis religiosa), kot jo imenujejo prirodoopisci, lahko primerjali »grabežnemu listu«, imamo pa v tropičnih deželah še druge njene sorodnice, ki jim po vsej pravici lahko rečeš »roparske cvetlice«. Nekateri namreč posnemajo tako natančno raznovrstne kukavice ali orhideje ne le po obleki, ampak tudi po barvi (rožnordeče, nežno lilaste, bele, rdeče, rjavkaste), da te zmotijo, četudi si morda vaje žužkoslovec (entomolog). Neka indijska bogomoljka posnema za čuda dobro vrtnični popok.

Celo prašnike in pestice posnemajo nekateri glumci. Na rdečih cvetlicah sedi rad pajek tomizus (globosus), 6 mm velik, s škrlatnordečimi, zobčastimi progami po hrbtu; njegov zelenkast bratec (tomizus virescens) pa se stiska v cvetni šopek dišečega rmana, s katerega barvo se tako ujema, da priletavajoče žuželke niti ne slutijo, kako blizu ždi preteča smrt.

Tudi našim domačim glumačem se mnogokdaj ni treba sramovati, da morejo nastopiti samozavestno v pisani družbi tujerodnih gledaliških igravcev. Nepremično sedi čez dan robidni okač na zeleni malinovi trti, po koncu stoječega zelenega lista iz največje bližine ne ločiš od rastlinskega, če te ni nihče izrecno opozoril nanj.

Čudovito znajo posnemati nekateri glumači ovenelo ali popolnoma suho listje. Kako rad bi ti pokazal suhi list (kallima paralecta) iz šolske zbirke, da se prepričaš o tem čudesu narave. Kalima je sorodnica naših bisernikov in je gorenja stran kril krasno škrlatno-rdeča, deloma pepelnato siva, barva torej vrlo očitna. Toda spodnja stran kril je najpopolnejši suhi list, ki si ga moreš misliti; žilje, pecelj, celo glivice in rjaste pege, ki jih dobiš na davno odpalem hruševem listu, vse posnema kalima na malajskem otočju. Seveda je to zanj talisman, ki jo dela naravnost nevidno. Zato jo tudi uporabljajo indijski glumci za naslednjo čarovnijo:

V krogu postavi več loncev z rastlinami, na katere posebno rada seda naša kalima. Nato prinese kletko z več krasnimi »hruševimi listi«, ki drže krila razpeta in vsem ugašajo vsled bliščečih barv. »Metuljem bom dal svobodo, razlaga glumec, in postali bodo nevidni, da jih nihče ne najde.« Radovedno silijo gledalci v krog, da bi pač vse natančno opazovali. Metulji zlete in frfotajo le par metrov visoko nad glavami, da jim lahko sledijo vsi z očmi. Zdaj so dosegli leni letalci krone drevesc in se hočejo uesti na nje — tedaj zamahne naš glumač, ki vse opazuje, urno s svojo čarobno paličico in glejte; metulja vkljub njegovi velikosti in krasno-pisani barvi ne vidi nihče več. — Seveda je pa stvar popolnoma preprosta. Podnevnik zloži v trenotku, ko se usede na drevo, krila skupaj in je tedaj popolnoma podoben listu dotične rastline. Svoj zamah izvrši glumač samo iz namena, da za trenotek odvrne pozornost gledalcev proč od metuljev.

A ne bom te vodil samo v tuje kraje, gledat naravnih čudes, tudi naše domače žuželke se znajo delati nevidne.

Če opazuješ o vročem poletju ali jeseni brezovega okača, ti bo med listjem in vejevjem nenadoma zginit izpred oči. Treba mu je le na vejico sestiti in krilca stisniti, pa vidiš namestu metuljčka majhen suh list. Tako se znajo skrivati tudi znani

metulj »beli c« na glogu, topolov, lipov in hrastov vešec.

Morda poznaš tudi večernega pavlinčka s krasnimi rožnordečimi očesi na spodnjih krilih. Ali pa veš za pomen teh oči? Poišči podnevi večernega pavlinčka, ki čepi mirno na deblu stare vrbe ob potoku! Pritisni z nohtom na njegovo glavo in oprsje, posnemajoč žužkojedo ptico; takoj se začne braniti, opletajoč okoli sebe z gorenjimi krili, obenem pa se pokazeta tudi žarnobarvni očesni pegi spodnjih kril, ki sta bili doslej skriti, kot velike grozeče tigerske oči. Vsak, kdor ugleda prvokrat to strašilo nedolžnega pavlinčka, se prestraši.

Nič manj zanimiva čudaka sta mali in veliki pujsek, ki se s ponosom imenujeta tudi vinska veščeca. Strašiti pa začenjata že v zorni mladosti kot gosenici. Dočim druge gosenice, če jih kdo napade, navadno bijejo okoli sebe, ostane pujskova popolnoma mirna; glavo in prve tri telesne obročke potisne nazaj v veliki četrti obroček; zato slednji močno naraste in marsikak neveščak ga ima za glavo pošasti. Ker je ta napihnjena glavica podobna prašičevi, zato so mu dali ime pujsek.

Profesor Weismann je delal s temi gosenicami razne poskuse: Veliko rjavo gosenico vinskega veščeca je del v korito praznega kurnika. Kmalu prileti iz bližnjega drevja cela jata vrabcev in ščinkovcev v bližino, da se pogoste kot običajno. Kmalu zleti eden tudi na rob koritca. Ko pa ugleda v njem gosenico, obrača glavico radovedno sem in tja, a noter si ne upa. Enako je ravnalo še 10—12 drugih tovarišev. In vendar vrabec tako čisla tolsto goseničjo pečenko in tudi njegov pogum ni najmanjši med ptičjimi.

Taka očesa, ki imajo namen predstaviti ubogo žrtev sovražniku v kolikor mogoče grozni luči, imamo še pri mnogih drugih živalih.

Pa tudi v suho vejico se ti zna spremeniti žuželka. Tak je suhi prot iz Dalmacije, ki se svojemu imenu primerno tudi obnaša, okorno in leseno, pravi južno-ameriški lenivec med živahnimi žužki.

A še ga poseka malajski ceroksil (*Ceroxylus laceratus*) na otoku Borneo. Popolnoma je podoben palici porasli z mahom jungermanija; a če preiskuješ palico natančneje, vidiš, da ima žival listaste oljčno-zelene izrastke, ki vsakega premotijo.

S prijateljem sva bila na sprehodu in brskala po drevju in grmovju za različni naravnimi zakladi iz živalstva in rastlinstva. Naletim na gosenico zimskega pedica. Urno pobere suho vejico s petimi odrastki, ki jih prikrajšam na približno dolžino gosenice, to pa položim na vejico. Precej se je oklene žival z zadnjimi ponožicami, stegne život in se odloči z njim od podlage, podobna mrtvi mladiki. Vpričo prijatelja odlomim spodnjo stransko mladiko in rečem: Tu imaš suho mladiko s šesterimi odrastki. Spodnjega sem že sam odlomil, gorenjega pa odlomi ti! Precej stegne roko in prime — a takoj spusti mladiko in zakliče: O, to je pa žival, žival! In prav je imel. Kot lubje sive pedićeve gosenice imenitno posnemajo suhe vejice in varajo na ta način penico in taščico in druge ptice, ki bi jim bil sicer tak grizljaj prava slaščica.

Mnogi hrošči in metulji posnemajo razne lišaje na drevju, skorjo in lubje, kosce trohljenega lesa in podobne reči.

Rilčkar litin (*Lithinus nigrocristatus*) na Madagaskarju je po obliki in barvi tako sličen lišaju parmeliji, da ga boš komaj ločil od njega. Tudi raznovrstni naši rožini so v svoji pepelnati ali rumenkasti barvi (misli na tesarja ali na topolovega kozlička!) dobro prikriti na svoji podlagi, kjer počivajo.

Prelepi trakarji (modri, rdeči, rumeni) se skladajo s svojimi sivimi gornjimi krili najpopolneje s sivim lubjem ali z lišajem

poraslo leseno ograjo, na kateri sede očitno po dnevi.

Fantastična je podoba mirujočega sivega trohljenca; sovka je na las podobna koscu trhlega lesa. Če se je dotakneš pade na tla, ne da bi razpela krila. Krila ima in vendar jih ne rabi v takem primeru!

Nekateri majhni nočni metuljčki gredo celo tako daleč, da se ti zdi, kadar počivajo na listu, da imaš pred seboj le droben, svež ptičji odpadki!

S tako izvirnimi in preprostimi sredstvi je zavaroval veliki stvaritelj narave svoje male stvari pred njihovimi sovražniki. In teh barv in oblik si niso pridobile živali šele stopnjema, po tisočletnem razvoju, kakor trdi darvinizem, in ne slučajno, brez razumnega stvarnika, kakor hoče Haeckel in njegova družba. Kajti te varovalne barve in krinke so zamišljene tako bistroumno, naravnost genijalno, da moraš priznati v njih neki načrt.

In ali bi bilo tako stopnjujoče prilagovanje koristno za živali? Nasprotno, bilo bi škodljivo, ker vsaka samo na pol izdelana krinka bi bila roparicam najboljša prilika, da toliko lažje dosežejo samo na pol našemljeno žrtev. Preden bi bila taka krinka popolnoma dokončana, bi bila žival že stokrat snedena in njena vrsta popolnoma iztrebljena.

Kaj pomaga nož brez ročaja? puška brez petelina? voz brez koles? Kaj naj pomaga na pol izdelana krinka v nevarnosti, kjer more biti rešilna le najpopolneje izdelana! Šele novejši čas je spoznal veliko važnost varstvenih krink in posnemanje.¹

¹ Prim. B. Tumler: Schutzmasken- und farben in der Tierwelt.

XII.

(Konec.)

351. To govori in klicar ga uboga, ko sliši povelje,
ter ob zidovju hiti Ahajcev z oklepi iz brona,
stopi k Ajantomu zdaj, se k njima obrne ter pravi :
»Čujta, Ajanta, vodnika Argejcev z oklepi iz brona !
Dragi ukazal je sin Peteója, ki Zevs ga ohranja,
ko pohitela bi tja, da malo vsaj stopita v bitko,
ljubše mu bo, če oba, ker to bo od vsega najboljša ;
kajti saj dolgo ne bo, ko pogin jim grozil bo pogubni ;
tja prihrumeli tako so Likijcev namreč vodniki,
dasi besne kot vihar sploh vsakokrat v metežu strašnem.
Ako pa metež i tu in bojno vrvenje razsaja,
Ajas naj pride vsaj sam Telamonovič hrabri in močni,
Tevkros naj stopi pa z njim, ki večč lokostrelec je najbolj.
364. To govori in takoj Telamonovič Ajas uboga.
Sinu Ojléja tedaj zakliče krilate besede :
»Ajas, ostani zdaj tu in močni s teboj Likomedes
ter mi bodrita može, da hrabro boré se Danajci,
jaz pa pohitel bom tja in v bitko se spustil s sovragi ;
vrnil pa k vam se bom koj, ko onim tam dobro pomorem.
370. Ko naroči mu tako, Telamónovič Ajas odide,
Tevkros pa hkrati gre z njim brat rodni po istem očetu,
njima pridruži Pandíon se s Tevkrovim lokom zavitim.
Ko k Menestéju na stolp velesrčnemu pravkar dospejo
znotraj zidovja gredeč — v veliki že pridejo sili —
plezajo že na nadzidke podobno kot črna nevihta
Likijcev močni vodniki in njihovi skrbni vladarji.
Vname se borba na nož in vpitje neznansko nastane.
378. Prvi ubije možá Telamonovič Ajas med vsemi,
ki Sarpedóntov je drug, velesrčni bojevnik Epikles ;
s kamnom je namreč zadel ga ostrim, ki znotraj zidovja
najbolj na vrhu je bil prav tik ob nadzidku, a lahko
ne bi mladosten še mož držal ga z obema rokama,
kakor so danes ljudje, ko on ga je dvignil in vržel.
S tem štirikrivni mu šlem razbije in hkrati na glavi
čisto zdrobi še kosti. Podobno kot umen skakalec
s stolpa se zvrne na tla, od okostja pa loči se duša.
Tevkros junaški pa Glavka, Hipóloha močnega sina,
z ostro puščico zadene, ko pleza po zidu visokem,
ščit pa ne krije roké, in konec njegove je borbe.
Skoči skrivaj od zidú, da ne bi ga kdo od Ahajcev
videl mordá, da je ranjen, in s tem bi ponašal se glasno.
Ko pa Sarpedon zagleda, da Glavkos odšel je iz boja,
žalost mu stisne srcé, a vendar na boj ne pozabi,
meri in s kopjem predré Alkmáona, Téstorja sina.
Ko pa potegne nazaj, se zvrne na glávo za kopjem,
hkrati ob njem zabobni pa oprava vsa pisana v bronu.
Z močno pograbi rokó zdaj hrabri Sarpédon nadzidek,
vleče ga vleče in glej, ves šel za rokó je mogočno.
Nič več ne krije zidu, za mnoge je pot zdaj odprta.

400. Hkrati zadela med tem sta Ajas in Tevkros ga s kopjem.
Tevkros s puščico zadel krog prsi je jermen bleščeči
ščita, ki brani moža, a Zevs je odvrnil usodo
ter si otroka otel, da ne bi pri ladijah padel;
Ajas pa skoči med tem in ga sune na ščit, a ga kopja
bridkega ost ne predre, in tako ga v navalu odbije.
Malo odskoči tedaj od nadzidka, a vendar za vedno
ni se umaknil še zdaj, ker upa, da slavo doseže.
K Likijcem sličnim bogovom obrne se ter jim zakliče:
»Likijci, kaj da od boja popuščate silnega vendar?
Zame je namreč težkó, četudi orjak sem še tolik,
da bi razrušil zid sam in pot si odprl do ladij.
Torej drevite naprej! Če več jih je, boljše je delo.«
413. To govori in na klic se knezov prestrašijo čete,
hujše pritisnejo koj krog kneza odličnega v svetu.
Tamkaj pa zopet Argejci postavijo v močne se vrste
znotraj mogočnih zidov, ko čaka jih težko še delo;
Likijcev voj je močán, a nikakor ne more Danajecem
v prah razrušiti zidú in poti odpreti do ladij;
hraber Danajec je voj, a Likijcev tudi ne more
več odpoditi nazaj, ko blizu zidu so pridrli.
Kakor če kmeta se dva prepírata zraven mejnika,
v rókah merilo držeč, na zemlji dozda jima skupni;
majhen je prostor samó, kjer prepírata vsak se za svoje:
torej tako jih delé nadzidki samó in nad njimi
bijejo zdaj se med sábo po kožah volovskih ob prsih,
ščitih zakroženih lépo in tarčah lahkotnih ob vratu.
Mnogim pa tudi telo doseže brezsrčno železo,
kdor se obrne morda, a s ščitom hrbtá ne pokrije,
ali pa tudi predre čez ščit ga naravnost na prsih.
430. Tekla junaška je kri po stolpih tedaj in nadzidkih,
tekla Trojancev je kri in tekla sinov je Ahajcev.
Moči pa vendar jim ni, da v beg bi pognali Ahajce
ampak držijo se vsi kot tehtnico delavka vestna
tukaj drži za utež in tamkaj za volno ter vleče,
dokler ni prav, da dobi za otroke neznatno plačilo:
takšen med njimi je boj, razvija se vedno enako,
dokler od Zeusa prejel ni Hektor Priámovič hrabri
večje moči, da udre kot prvi v zidovje Ahajcev.
Močno Trojancem zakliče zdaj z glasom donečim čez vrste:
»Konje kroteči Trojanci, vzdramite se! Rušite vragu
močno zidovje, in v ladje mečite jim ogenj neznanski!«
442. To govori jim bodreč in slišijo vseh ga ušesa.
Kar jih je, vsi zapode se trumoma proti obzidju,
sulice ostre vihteč poskušajo priti k nadzidkom.
Hektor pograbi pa kamen, ki spredaj pred vrati je ležal,
debel od spodaj zeló, od zgoraj pa bil je koničast,
tolik, da dva bi možá najboljša iz ljudstva ne mogla
spraviti láhko na voz še z vzvodom od tal ga nikakor,
kakor so danes ljudje, on sam pa vihti ga z lahkoto.
Krona prevzitéga sin ga lahkega namreč je storil.
Kakor če volno pastir od ovna z lahkoto prenaša,
dasi le z eno rokó, in malo le teže mu dela,
kamen privzdigne tako in nese ga k durnicam Hektor,
vrata branečim trdnó, kí močna so, dobro zložena,

z dvojnimi krili, visoka, od vsake strani jih pa eden znotraj zapira zapah, zagozda pa ena ju sklepa. Blizu obstane pri njih, upre se in sredi njih vrže, ko razkorači se dobro, da slabše bi kamen ne padel. Zlomi tečaja oba, ker kamen priletel je s silo, vrata glasno zahrešče ob strani in tudi zapaha; vdati se morata koj in krog razpršijo se deske: tolik je kamna udar. Brž Hektor zažene se noter noči podoben v obraz, a sveti ob enem junaku v groznem se bronu telo in sulici dve ima v roki. Zdaj bi nihče ga zadržal ne bil, ko je vdrl čez vrata, razen nesmrtnih bogov, kar v ognju žarita očesi. Zdaj se k Trojancem obrne ter glasno zakliče čez vrste, naj prekoračijo zid, in klicu takoj so pokorni. Eni preplezajo zid, a drugi naravnost čez vrata tja se vsipljejo koj. Danajci pa k ladijam votlim v strahu velikem beže in vrvenje neznansko nastane.

Iz slovenske moderne.

Dr. Ivan Pregelj.

France Bevk je priobčil v Domu in Svetu XXXI, str. 65, sledečo pesem:

Balada.

1. »Kaj rada bi, mati, o mati,
ko tvoje oko kot hijena zre? — o joj!»
2. »Nikar ne sovraži me, sin;
jaz rada bi tvoje srce — o joj!»
3. »Srca ne morem ti dati,
izbral ga že oče je moj — o joj!»
4. »Čemu si to storil, moj sin?
Kaj neki bo s srcem oče tvoj — o joj!»
5. »Moj oče ga v prah je steptal,
zanj dal mi je meč svetel — o joj!»
6. »Kaj z mečem boš storil, moj sin?
Kogá boš z orožjem zaklal? — o joj!»
7. »Srca več nimam, o mati.
Vsakogar bi hotel razklati — o joj!»
8. »Srca več nimaš, moj sin —
če ljubiš me, mater, umri — o joj!»
9. »Glej, željo edino izpolnim ti.
Z rokami, o mati, oči mi zakrij! — o joj!»
10. »Ni kruto srce mi, o sin!
Kako imaš vročo kril — o joj, o joj!»

Pesnik te balade je zelo plodovit in Mentorjevim bravcem prav dobro znan.

Malo mi je znanega iz njegovega življenja. Zdi se mi, da je doživel žalostno mladost kot trgovski vajenec, da je nato študiral na učiteljski in postal ljudskošolski učitelj. Bevk ni akademsko izobražen in se je tudi literarno učil le bolj z branjem. Gamljivo pa je videti to umetnosti žejno gorisko dušo, kako hrepeni po spolnitvi, kako si stopnjeva od vzorca do vzorca pridobiva lasten slog in obliko svoje bogate čustvenosti. Premotriva pesem njegovo, ki je pred nama. »Balada«! Dobro je! Po Župančičevih in Levstikovih (Vladimir) jih je zelo malo prišlo zadnjih deset let v slovensko knjigo in pisatelj teh vrstic je to že nekje ugotovil. Kaj je vsebina Bevkove »Balade«? Dvogovor sina z materjo. Sin vpraša mater, ki ga gleda kakor krvi žejna hijena (!), kaj hoče od njega. Mati ga prosi njegovega srca. On meni, da ga je dal očetu, ki je srce v prah steptal in mu dal zanj meč. Čemu mu bo meč, vprašuje mati. »Srca nimam«, odgovori sin, »vsakogar bi mogel ubiti.« Mati odgovori: »Če nimaš več srca in če me ljubiš, umri.« Sin se strinja [in prosi mater, naj mu zakrije oči. Mati mu zakrije oči in sin se sam prebode z mečem. Čudna zgodba to, nekam nelogična, neresnična, nemogoča,

neverjetna. Kako naj si jo razloživa? Poskušajva tako-le: V Nemce je presadil Herder čudovito nordsko balado o Edwardu, ki se začenja takole:

»Dein Schwert, wie ist's von Blut so rot,
Edward, Edward!

Dein Schwert, wie ist's von Blut so rot,
Und gehst so traurig da! O!»

»Ich hab' geschlagen meinen Geier tot,
Mutter, Mutter!

Ich hab' geschlagen meinen Geier tot,
Und das, das geht mir nah. O!«

Iz dvogovora med materjo in sinom izvemo v »Edwardu«, da je mati naščuvala sina, naj ubije očeta. Ta je to storil. Sunkoma, prisiljen po materinih vprašanjih se materi končno izpove in jo prekolne. Tako Herderjeva zgledna nordska balada. Neposredno iz te balade je zrasla Bevkova. Bevk je čudovita narava: v tujo umetnino se vživi zelo živo, jo prečustvi in samostojno poda v novi, lastni umetnini. Take umetniške narave imenujemo prečustvenike, nemško: Nachempfunder. Bevk je očutil silo nordske balade snovno in oblikovno: tragiko razmerja matere do sina (prim. slov. Rošlin in Verjanko!), greh prešušne matere in zlobno njeno pretkanost, s katero se hoče iznebiti moža (in sina), propalost ženske, ki je sposobna za vsak zločin. Oblikovno pa je očutil Bevk slog nordske balade in ga posnel: v dialogu, v refrenskem medmetu »o joj«. Logičen zmisel Bevkove balade bi bil potemtakem nekako sledeč: Mati nekega sina je spravila v grob svojega moža. Sin je ljubil očeta, ki mu je zapustil maščevanje in mu razodel zločinstvo matere (morda prešuštvo ali nezvestobo!). Sin pa se ne more maščevati. Ni Orest, je človek, ki vkljub očetovi oporoki še ljubi mater. Lažje mu je umreti samemu, nego ubijati. Mati mu zatisne oči, da more preliti svojo lastno kri. Samo te usluge jo prosi, podobno ko Ozvald v Ibsenovem »Spovračanju«, kjer mati sinu zavda. Vsebinsko je torej Bevkova pesem tragična, skrivnostno pretresljiva

vseskozi baladna. Tudi oblikovno odgovarja vzorcu narodne severne balade. Seveda —, nekaj je, kar ji je v hibo. Temna je, naivno baladna ni, izraz ni nujno logično stiliziran. Pesem vpliva in more vplivati prav v okusu neoromantike le miljejno, zbuditi more neko razpoloženje brez jasnih obrisov epskega telesa. To je Bevk menda v prvi vrsti tudi nameraval. Iz razpoloženja, ki ga je zbudila v njem Herderjeva pesem, je živel razpoloženje, iz katerega je zrasla potem njegova »balada«. Ali pa bo ta balada v bravcu res obudila v tisti meri razpoloženje groze, baladnosti, v meni, v Tebi, ki čutiva hibe poetičnega izraza v verzih in podobah? Čemu: »jaz rada bi tvoje srce« —? Čemu: »srce izbral že oče je moj«? Čemu: »oče srce je v prah steptal«? Čemu rima: steptal — svetál? Glej, to je usodnost vseh »prečustvenikov«, da nimajo samosodbe, da ne morejo kritično motriti svoje umetnosti. To je sploh hiba vseh mladih umetnikov, »viharnikov« in modernih in takih, ki hočejo biti po sili nadmoderni, presenzacionalni. Tako, glej, je Bevk dokazal v eni pesmi svoj talent, pa tudi svojo mladost. Ne dvomim pa najmanj, da bo Bevk sčasoma dozorel. Pesnik, ki je med množico dobrega v istem letniku Doma in Sveta napisal res v sebi doživelo »Vrnitev« (str. 155), ima voljo, spopolniti se, baviti se z umetnostjo resno, praktično pa tudi teoretično. Vse sposobnosti ima za to. Lahke, prijeten slog, uho za obliko; jako je čuvstven, bogat z duševnimi doživljaji (po svoji intimnosti spominja na Ivana Cankarja, čigar epigon je deloma, gl. Mentor 1917/18!). — Omenjena pesem v prozi »Vrnitev« je zares mojstrska. Pesnik je na potu k ženi in otrokoma. Sredi pota preišlja živo, kako ga bodo doma veseli. Pride in — najde vrata zaprta in hišo prazno. Kakor Ivan Cankar je našel tudi France Bevk v dobi štiriletnih svetovne vojske mnogo pesniških motivov in zapisal nekaj prav subjektivno izvirnih prigodnic. Nekake »bolne lepote« svečenik je hotel

biti; včasih je bil celo odločno človečanski, tako da so ga nekajkrat »pobelili«, kar včasih ni tako tragično, ker je za pisatelja reklamno, za bralca senzacionalno. Kadar bo zrasel Bevk iz posnemovatelja in epigonstva Cankarjevega, Dostojevskega i. dr., kadar bo dozorel sam v sebi, bo mogočna umetniška individualnost. Prevelika plodovitost mu ni v dobro, bolje bi mu bilo, pogledati v Wundta, Taineja, Emersona, Brandesa. Pa tudi v slovensko čustvovanje mora še le pot najti, tisto pot, ki jo je zgrešil od tedaj, ko je v Finžgarjevi realistiki pisal za »Mentor« lastni doživljaj svojega vaještva v Kranju...

Zdaj pa še dvoje zrelih stvari, ki ju je tudi oplodil svetovni vihar. Prva je »Številka 478«. Napisal jo je Narte Velikonja. Druga je »Obtožnica«. Napisal jo je Ivan Dornik (Dom in Svet XXX. 139, 289). Narte Velikonja je mehko sanjav, refleksiven novelist, ki misli, in misli globlje in izvirno. »Številka 478« je nekak odlomek iz dnevnika, pisma, in spominja v tej svoji lastnosti živo na Dostojevskega »Zapiske«. Tudi snovno je zrasla »478« iz Dostojevskega. Kakor jetnike je uniformirala, opredelila velika vojska tisoče in tisoče. Posili so jih izenačili, vsilili jim celó pamet številke; a duše, a srca so klicala tem glasneje po samostojnosti, po svobodi in samosvojem licu. Sto ljudi se ukvarja z enim opravkom: lepijo ovitke, kvadratne ovitke (Žebjarji — Župančič!). Vsa njihova življenjska naloga naj bo delati, čutiti, gledati kvadratno, a misliti, samo misliti ne, nikar! Misli so proti predpisom. Narte Velikonja ugovarja v imenu človeštva, ljubezni in duha proti pesti, sili militarizma, proti organizaciji vojske, ki ubija osebno svobodo, življenjsko moč duš. V ta svoj ugovor je uredil prav s Cankarjevo spretnostjo doživljaj s »kravo, ki ni marala za belo deteljo in modre cvetove«. Vojska je napravila iz ljudi živino; še huje ko pastir, ki je privezal kravo na peščeno mesto in ji nasul bele detelje, dela vojska s tisoči in tisoči, ko jih sili k delu, ki ga ne morejo, ki niso rojeni zanj. »Številka

478« je krik srca po svobodi, je ugovor proti »kvadratiziranju« osebnosti. Ton te črtice je deloma ironski (konec!), deloma resignirano trpek. Vendar pa je novela epsko objektivna; odlomek iz življenja št. 478 v dobi let 1914—17, torej snovnost iz sodobnosti, kakor Cankarjeve »Podobe«, Finžgarjeva »Prorokovana« itd.

Vsebinsko in oblikovno ji je sorodna Dornikova »Obsodba«. Dornik je drugačen temperament. Če je pisana Velikonjeva »478« z nekakega filozofskega flegmatičnega značaja, kipi iz Dornika patos sangvinika. Tam je slog epičen, realen, vsakdanje miren, tu je čustven, liričen, poetično izbran, bolno ditiramski. Oblika: Odlomek iz dnevnika od 10. III. 1917 do »21. III. 1917 ob 2 uri po polnoči.« Kakor pri »478« zaključuje dnevnik pisatelj pri pis. Vsebina: Zadnji trenutki jetičnika, ki umira v velikem mestu od glada in protestira proti temu zlu, ki ga je prizvala vojska. Miljejni motiv: čuden obraz, ki se vsiljuje umirajočemu pred oči, obraz smrti, groze, stotisočere bolezni, obraz velikega glada! (Zopet Dostojevski: »Idiot«!). Vprašanje nastane pri »Obsodbi«, ali je Dornik kos težki nalogi, ki si jo je bil zastavil, ali je pogodil psihologične odtenke umirajočega človeka v tisti strokovnjaški spretnosti, kot mojster psihološke analize: Dostojevski. In če je to storil, ali je pa tudi segel globoko dovolj v psiho in zabeležil iz nje res take tajne, ki so epohalne iznajdbe, odkritja v načinu velikega Rusa. Tega, se mi zdi, Dornik ni mogel. Ostal je bolj na površju, zbudil v nas nekaj bolj zunanje čustvenosti z razpoloženjem »otroške deklice pred samostanom«. Sicer pa je porabil star motiv svetovne moderne in ga le lokaliziral »študentovi zapiski v velikem mestu«.

Velikonjeva in Dornikova novela sta moderni črti, prigodnici, izraz splošnega čustva in slovenskega razpoloženja v letih 1914—1917. Jasno ti bo iz teh zgledov, kako oblikuje, kako ustvarja umetnik. Isto čustvuje kar drugi, samo intenzivneje, samo konkretnije. Imeti mora dar, da izrazi v

svoji, priučeni ali pa genialno lastni obliki, to, kar je čutil ali subjektivno sam iz svojega doživljanja ali pa skupno, socialno pod vplivi družabnih razmer. Še veliko podobnih zglednih snovi iz dobe »grozot« bi ti mogel naštet. Zgodovina slovstva bodočih let jih bo motrila pod posebnim poglavjem. To

poglavje ne bo majhno in mnogo zelo lepega vsebuje in mnogo neminljivo klasičnega in mnogo kulturno neskončno dragocenega.¹

¹ Študiraj Finžgarjevo »Kroniko gospoda Urbana« in Cankarjevega »Martina beba« (Podobe iz sanj)!

Boj zoper nemške podmorske čolne.

Dr. Pavel B.

Leta 1916. in začetkom 1917. so nemška uradna poročila skoraj vsak dan prinašala vesti, koliko tisoč ton so potopili nemški podmorski čolni. Kmalu so pa postajala ta poročila vedno bolj redka in javna tajnost je bila, da se je nemška admiraliteta hudo varala, ko je mislila, da bo s podmorskim piratstvom premagala ves svet. Nemci so si nakopali s svojim ravnanjem, ki je bilo proti vsemu mednarodnemu pravu, sovraštvo Amerike, in s tem, da je ta vstopila v vojno, je bila njih zmagá uničena. Nečloveško uničevanje vseh ladij, bodisi vojnih, trgovskih ali bolniških, ne gledé na to, ali se vozijo na njih civilisti, žene in otroci, je zbudilo zgražanje na vsem civiliziranem svetu. Nemci so se bahali, da bodo z brez-pogojnim uničevanjem vseh ladij v najkrajšem času onemogočili vsako plovbo po morju. In učinek? Milijonska ameriška armada je vkljub temu prišla v Francijo, ne eden prevoz ni bil potopljen! Zavezniki imajo ta uspeh zahvaliti krasni organizaciji boja zoper nemške podmorske križarke.

Pred kratkim je izdala angleška admiraliteta spomenico, v kateri je odkrila skrivnost organizacije boja zoper nemške podmornike. Iz nje povzamemo sledeče podatke:

Za prevoz čet v Sredozemskem morju so zgradili posebne, nizke ladje, katerih prednji in zadnji del sta bila popolnoma enaka, tako da je bilo tudi od blizu čisto nemogoče spoznati, v katero smer ladja vozi. Močni petrolejski motorji so ji dajali velikansko hitrost in brezdimnost, tako da tudi zato ni bilo mogoče uganiti smeri pota. Ker so bile te ladje malo globoke in nizke,

jih ni bilo mogoče zadeti niti s torpedi, niti s topovi, oborožene so bile pa s tako močnimi topovi, da so se jim podmorniki vedno umaknili.

Francoz dr. Charcot (izg. Šarkó) je bil eden prvih organizatorjev boja zoper podmornike. Več let je živel v polarskih morjih in poznal natanko tehniko lova na kite. Vedel je, da kit pri plavanju pod vodo s svojim ogromnim truplom odriva tako množino vode, da mu sledi na celem potu na površju morja val. In na ta način ga je možno zaslediti. Isto se godi pri podmorskih ladjah. Na podlagi opazovanja te prikazni je napravil Charcot načrt za podmorsko obrambo in ga predložil admiraliteti najbolj prizadete države, Anglije. Francosko mornariško ministrstvo je dovolilo, da stopi dr. Charcot v angleško službo. Po njegovih navodilih je začela neka škotska ladjarna graditi ladje prav posebne vrste.

Te ladje, imenovane »Q.-Boats« (izg. kju-bouc)¹, so bile na zunaj kakor navadni, mali trgovski ali ribiški parniki ali parniki za prevoz premoga. Imeli so 5000—6000 ton. A tu sta bili prav za prav dve ladji združeni v eni. Kdor je stopil na njih krov, nikakor ni mogel opaziti, da bi bile kaj drugega kakor navaden trgovski parnik s krovom za kapitana, kabinami in mornarji, kakor jih je na tisoče videti v vsakem angleškem pristanišču. Tvorili so »vidno« posadko; a še druga posadka, sestavljena iz častnikov in mornarjev kraljeve vojne mor-

¹ V nasprotju k nemškim podmornikom, takozvanim »U.-Boote« (Untersee-Boote), angl. »U.-Boats« (izg. ju-bouc).

narice, je bila skrita v notranjščini ladje. To je bila nevidna posadka, ki se je prikazala samo ob priliki boja.

»Q.-Boats« so ohranili svoja stara imena, ki so stala v vsaki Lloydovi listi. A notranjost je bila popolnoma spremenjena; bila je na vse strani oklopljena z jeklenimi ploščami, razdeljena v nepotopne oddelke in na široko izpolnjena s probkovino, tako da se je tedaj, če je ladjo zadel sovražni torpedo, pritisk njegove eksplozije absorbiral in se tudi ob poškodbi ladja ni potopila. Veliki zvitki vrvi, ki so ležali na krovu, in vrvi, ki so nemarno napete visele z jamborov, so na videz kazale, da je ladja v zelo zanemarjenem stanju, v resnici pa so skrivale aparate za močno brezžično brzojavno postajo.

Skozi zvitek vrvi sta bili napravljeni dve špranji, v zvitku je bil skrit jeklen stolpič in od tu je vojaški poveljnik opazoval premikanje podmorskega čolna in vodil ogenj svoje baterije. Mali dimnik za zračenje spodnjih prostorov, ki se je dvigal na krovu, je skrival periskop, ki se je dal vrteti na vse strani in tudi tu je sedel častnik in opazoval.

Oborožen je bil tak rušilec podmorskih čolnov s tremi topovi, dva 100 mmska sta bila postavljena za dimnikom, tretji 150 mmski pa na sprednjem delu ladje. Topovi so bili skriti pod krovom. Kadar je bilo treba boja, je zadostoval pritisk na električni gumb: krov se je odprl, tla s topom in topničarji so se na mah dvignila na površje in obstreljavanje podmorskega čolna, ki ni ničesar hudega slutil, se je pričelo. Mala električna dvigala so skrbela za dviganje nabojev iz notranjščine.

Q.-Boats so imeli natančno organizirano delovanje. Da bi bolje varali pozornost ogleduhov, ki jih je imela Nemčija v angleških pristaniščih, niso nikoli odšli dvakrat zaporedoma iz istega pristanišča. Zvesti svoji zunanosti premožovnih ladij so naložili tovor premoga v kakem pristanišču v bližini Cardiffa ali Newcastlea (izg. njukásl) in se na to srečali na širokem morju s torpedovko ali torpednim rušilcem, ki je

imel nalog, preskrbeti jih z municijo in jim povedati kraj, kjer so se pokazali podmorski čolni.

Ko je skrivnostna ladja odkrila periskop podmorskega čolna, je začela izvajati svoj program. Samo ob sebi umljivo — za Nemca seveda! — je začela s polno paro bežati proč v smeri obrežja v zavitih kurvah v groznem strahu, da je ne zadene kak torpedo. Na krovu je »vidna« posadka kazala vse znake groze. Ljudje so tekali preplašeni sem in tja, nekateri so si privezovali rešilne pase, drugi so začeli skakati v rešilne čolne.

Kako ne bi Nemec ugriznil za trnek? Čemu bi izstrelil nesigurni in silno dragi torpedo, ko se lahko približa tako nedolžni trgovski ladji nad vodo in jo potopi s streli svojih topov?

Komaj se je podmornik dvignil nad vodo in oddal prvi strel, se je Q.-Boat ustavil. Če je bil zadet, je kapitan s pritiskom na električni gumb odprl en podvodni oddelek, voda je vdrla vanj, ladja se je malo nagnila.

V tem trenutku pa so bili nemški podmorski piratje iznenadeni, kakor menda še nikoli v življenju. Krov na videz potaplja joče se ladje se je odprl, in iz treh velikih topovskih žrel je začel nanje bruhati brzostrelen ogenj. Ena granata, največ dve, je zadostovalo — podmorski čoln se je takoj potopil. Topničarji skrivnostnih ladij so bili izbrani izmed najboljših kraljeve vojne mornarice in poveljniki so imeli strog ukaz, napadati samo, če je bil uspeh brezdvomno siguren.

Omeniti moramo, da so imele te ladje vedno popoln uspeh. Če Nemčija, vključ znanstveni organizaciji svojega ogleduštva, ni vedela za njih eksistenco do konca novembra 1918, to se pravi do časa, ko je predala svoje vojno brodovje, je vzrok sledeči: vsi podmorski čolni, ki so se srečali z eno teh skrivnostnih ladij, so bili uničeni. Vsi brez izjeme!

Velik madež olja, zibajoč se na valovih, je nekaj časa kazal kraj vodnega groba, to je bilo zadnje znamenje potopljenega podmorskega čolna. Nikdo ni preživel pogube, da bi, vrnivši se, pripovedoval vdovam

in sirotam v Kielu, kako so poginjali »Unterseeboote«.

V takih dvobojih na življenje in smrt so pa tudi Q.-Boats večkrat hudo trpeli; zadeti od torpedov ali od granat, so se včasih komaj držali nad vodo in se z veliko težavo privlekli do najbližjega pristanišča. Ako pa je bil zadet stroj, so klicali brez-
žično na pomoč z znanim dramatskim in

pretresljivim signalom S. O. S., to je Save Our Souls (izg. sejv aur soulz, Rešite naše duše!), do prihoda rušilca.

Da bi zmagovito dokončali vojsko, so Nemci računali na vsemočnost svojih podmorskih čolnov, niso pa računali na to, da bodo zavezniki odgovorili na njih hudo-
delske napade z vztrajno in pogumno iz-
najdljivostjo.

Epigrami.

Fr. Omerza.

7.

Afra ima le papá in mamá, a lahko bi rekel,
da je starejša kot vsi, kar je papá in mamá.

8.

Geliji oče umre, a jokati sama ne more;
kadar pa vidi jo kdo, sólze tekó na ukaz.
Žalosten, Gelija, ni, kdor hvalo si išče pri drugih,
temu zares je hudó, komur hudó je brez prič.

9.

Komur se zdi, da od včera smrdi po pijači Acera,
moti se; kajti do dne pije Acera vsekdar.

10.

Nimam, Sabidij, te rad, zakaj ne, ne morem izreči;
reči ti morem le to: nimam, Sabidij, te rad.

11.

Ni li norost to, povej? Povabil si, Cecilianus,
goste, da gledajo te, karžlje požiraš pa sam.
Kaj bom trebuhi želèl, kaj vredna požrešnost je taka?
Karželj da ták bi zaužil, kot ga je Klavdij¹ dobil.

12.

Včera rekel sem ti zvečer v gostilni,
ko deset četrtink že spil sem, mislim,
da boš kósil pri meni dnes, Procilus.
Ti besede razúmel koj si resno,
ki izrekel sem jaz jih ne več trezno,
drugim dal si pa zgled prevèč nevaren:
μὴ μνάμονα συμπόταν,² Procilus.

¹ Cesarja Klavdija so zastrupili, kakor pripoveduje Svetonius, z njegovo najljubšo jedjo, s karžlji (boletus, Kaiserschwamm).

² Sovražim sopivca, ki si vse zapomni. Znani grški pregovor.

Geografija v Uniji.

Vinko Šarabon.

Dr. Henning, profesor v Denveru v unijski državi Colorado, pripoveduje v nekem geografskem listu zanimive stvari o Uniji in zemljepisnem znanju Amerikancev. Francoze imamo navadno za najslabše geografe sveta, a Amerikanci jih kljub ogromnim izdatkom za geografski pouk prav izdatno prekašajo. Zadnjič so se čudili, da Lloyd George ni vedel, kje je Banat in kje Temišvar. Saj ni geograf! Kaj bomo pa rekli, če slišimo, da na unijskih univerzah pri izpitih dijaki ne vedo, kje ležijo večja mesta njihove lastne domovine. Torej tisti, ki postane profesor geografije, ne ve niti tega, kje naj išče na karti mesta Unije! Pa poslušajmo Henninga.

Leta 1910. je štela Unija okroglo 92 milijonov prebivalcev. Šoloobveznih otrok je bilo 25 milijonov, od teh jih ni niti dvajset milijonov res hodilo v šolo. Redno je obiskovalo šolo samo štirinajst milijonov otrok. V šole, ki so nekako take kot naše ljudske, je hodilo 18 milijonov učencev, v srednje nekaj nad en milijon, kakih 330.000 na takozvane kolegije, univerze itd. Vsa ta armada je bila zbrana v 257.000 šolah, kojih vrednost je znašala 967 milijonov dolarjev; vodilo jo je pa 506.000 učnih moči, od teh štiri petine žensk. Narod je dal za vse to bilijon dolarjev in jih daje vsako leto še 400 milijonov.

Če gledamo te lepe številke in slišimo, da podarijo milijarderji šolam od časa do časa kar cele milijone, da je pouk popolnoma prost, potem bi človek mislil, da so Amerikanci na višku izobrazbe, da se ne more kosati z njimi noben drug narod sveta. Pa ni tako. Natančnejši vpogled nam pravi, da je ravno narobe in da je splošna izobrazba na najnižji stopnji. Amerika ni v svojem bistvu to, kakor si jo navadno predstavljamo; zbrala je sedaj v vojski vse svoje sile in je res imela uspeh. A to je le zunanje in hipno, notranjost je pa precej gnila. Zato so pa tudi uspehi v šolah čisto drugačni kakor bi pričakovali.

Poglejmo geografijo. Že karte so zanič. Kljub izvrstnim evropskim vzorcem nimajo Amerikanci nobenega dobrega atlanta, nič dobrih kart. Vse polno barv, bolj ali manj kričečih, gorovje samo označeno z nekakim nakopičenjem temnejših barv kakor jih opazujemo pri hudournih oblakih, zato nobenega pravega pregleda in vpogleda, same karikature. Reke so večkrat nepravilno zarisane, mesta napisana s prevelikimi črkami kakor na reklamah — beseda Frankfurt naprimer se razteza v šolskem atlantu tja do Berolina — itd. In take karte uporabljajo v šolah, podobnih našim gimnazijam in realkam! Seveda so tudi izjeme.

Knjige so boljše, a pišejo včasih stvari, ki prav lahko povzročijo zmote. Tako piše neka šolska geografija: »Nekateri narodi morajo svoje vladarje slepo ubogati, ravno tako kakor majhni otroci starše. To seveda ni demokratizem ali republika, temveč despotizem ali absolutna monarhija. Vladar je despot ali monarh, ki ima neomejeno oblast in lahko naredi vse, kar se mu zljubi. Ne da bi se vršila preiskava, sme ljudi obsoditi na smrt!« In to razlaga knjiga že osem- do desetletnim otrokom! Tako gre naprej. Ni čuda, da imajo Amerikanci o evropskih razmerah najgorostasnejše pojme. Posebno še, ker so učiteljice same prav malo izobražene. Evropske vladarje si predstavljajo Amerikanci navadno kot nekake grozodeje, sedeče na prestolu, rablja zraven, ki seka glave itd. Neka knjiga pravi celo, da opravljajo ta posel vladarji sami! Zato pač ni bilo težko zdražiti Amerikance ravno proti Viljemu. Še slabše kakor Viljemu se je godilo pred vojsko ruskemu carju. Nobena knjiga ga ni pustila pri miru. Izobrazba učiteljic! Samo tole omenimo. Ko je l. 1898. umoril neki Madjar predsednika Mac Kinleya, je rekla učiteljica v Novem Jorku svojim učencem: »Pa prihajajo k nam ti vražji Nemci, ker nimajo doma nobenega žrenja, in morijo naše ljudi!«

Geografijo učijo do 7. razreda, v 8. jo nadomesti splošna zgodovina. Nimajo pa za to posebnih učnih moči, ker je za vsak razred določena samo ena učiteljica, ki uči vse predmete. Že s tem je dosti povedano: Površnost, ki je znak vse ameriške vzgoje sploh, je doma tudi v geografiji. Glavni vzrok so zopet učiteljice, ki same nič ne znajo. Tudi v srednjih šolah je površnost doma, ravnotako na univerzah. Profesor državne univerze v Wisconsinu Whitbeck pripoveduje: »V zadnjih dveh letih sem obiskal šestnajst srednjih šol. Fizi-kalično geografijo so učili samo na štirih, in sicer profesorji s tako nizko izobrazbo, da jim morem dati le najslabšo usposobljenost. Večina se sploh tega predmeta nikoli ni učila, poučevali so ga pa le. Na dveh šolah je bila učiteljica stenografije obenem učiteljica fizikalne geografije... Zadnjič smo imeli skušnjo na univerzi v Čikago. Od 75 dijakov smo jih sprašali 38, in od teh jih ni znalo niti pet natančno označiti lego tehle desetih mest: Buffalo, Albany, Cincinatti, Birmingham, Memphis, Kansas City, Omaha, Spokane, Pittsburg, New-Orleans. — To je tako kakor če bi hoteli pri nas vprašati, kje je Gradec ali Ljov ali Segedin itd. — Nedavno sem spraševal 160 učencev neke srednje šole; 53 jih ni vedelo, kje je Lizbona, 46 ne, kje je Buenos Aires. 50 jih ni poznalo Evfrata in veliko število ni moglo niti približno povedati, kje so sledeča gorovja: Pireneji, Kavkaz, Himalaja, Sierra Nevada. Polovica nekega razreda ni vedela, kaj je geografska širina, kaj dolžina itd. A to ni samo na tej šoli, geografska nevednost je splošna.« Pa tega ne pripoveduje kak zloben Evropejec, temveč ameriški profesor.

Henning pravi, da bi lahko povedal še lepše reči o nevednosti Amerikancev, zlasti na zahodu. En slučaj nam navaja. »Ko sem se vračal l. 1910. iz Kalifornije, sem se seznanil v vlaku z mladim Rusom, generalovim sinom; z materjo je potoval okoli sveta. Stala sva na platišču zadnjega vagona in se pogovarjala francosko, ko vstopi

v Colorado Springs po najnovejši modi napravljen Amerikanec. Nekoliko časa zija v naju, potem pa vpraša Rusa: »Kaj ste pravzaprav?« — »Rus.« — »A, Rusija! O, povejte mi, kaj ne, to je republika? Ali je pod angleškim ali nemškim protektoratom?« Ko mu Rus odgovori, da ni republika, temveč samostojno cesarstvo, pravi oni: »O, da, saj res, cesarstvo. Čisto sem pozabil. Iz katerega mesta pa prihajate?« — »Iz Petrograda.« — »Da, da, Petrograd! Saj ga poznam, to je glavno mesto carigrajske republike.« In tako je šlo naprej, vedno v sami zamenjavi najnavadnejših geografskih pojmov. Pa je bil iz najboljše rodovine in je bil mnogo študiral. Čisto navadno je, da je Kolin francosko mesto, ker mu pravijo Angleži kakor Francozi Cologne, da je Dunaj na Turškem, ker so Dunajčani Madjari in zato Turki, da je Frankfurt ob Menu republika itd.«

Tudi učni načrt je večkrat kriv takih gorostasnih bliskov. Zato pa pravi ena najboljših učnih knjig v uvodu: »Splošna napaka v geografskem pouku je ta, da učenci pozabijo vse, kar so se o kaki deželi učili, ko pridejo do druge. Rezultat je ta, da so popolnoma pozabili Ameriko in Evropo, ko pridejo v Azijo in Afriko, ti dve pa spet, ko se učijo Avstralijo.«

Tudi je premalo geografskih stolic na univerzah, ki bi vzgajale dobre profesorje. Sedaj je vpeljana geografija na 24 državnih univerzah, a večinoma šele prav v zadnjem času. Vendar gre pa hitro naprej, kakor razvidimo iz primerjanja slušateljev geografije na par univerzah v letih 1901/02 in 1910/11: Univerza Kalifornija l. 1901/02 77 slušateljev, 1910/11 592, Čikago 165 in 796, Minnesota 18 in 325. Nebraska 0 in 407, Wisconsin 87 in 704, Yale 52 in 129. Univerze se imenujejo večkrat kar po državah.

Tako je v Ameriki; naši dijaki naj si pa tega nikar ne vzamejo za vzgled, saj je geografija vendar tako koristna in lepa obenem.

Drobiž.

Geografske drobtine.

(Prof. dr. V. Šarabon.)

Jezero s strupeno vodo. Vsekakor je čudno, da se podijo v gornjih plasteh jezera ribe prav zadovoljno semintja, dočim v globini ne more živeti nobena rastlina in nobena žival. Tako jezero je jezero Ritom v dolini Piora v švicarskem kantonu Tesin. Jezero leži blizu končne postaje gotthardskega predora, Airolo. Od dvanajst metrov pod gladino naprej je voda tako močno prepojena z nekim žveplenim strupom, da ni nobenemu organizmu mogoče živeti v njej. Še do skrajnosti razredčena voda je tako strupena, da so poginile postrvi že kmalu potem, ko so jih spustili vanjo. Švicarska hidrološka komisija preiskuje sedaj to strupeno zanimivost. Ker dela simplonska železnica vsled svoje elektrizacije gotthardski veliko konkurenco, so sklenili elektrizirati tudi to; uporabili bodo pa vodo Ritom-skega jezera, ležečega visoko gori v dolini.

Znamenita znanstvena najdba v Palestini. L. 1917. je odkril dunajski univerzitetni profesor Bayer v južni Palestini nedaleč od Gaze zaklade velike vrednosti, ki bodo morda popolnoma predrugačili naše nazore o najstarejših stikih orientu z Evropo. Doslej smo bili splošno tega mnenja, da je bila najstarejša kultura razširjena po celi zemlji, ker smo poznali njeno tipično orodje iz kremenjaka tako v Evropi kakor v Afriki, Prednji Aziji, Indiji itd. Tako je bilo nemogoče določiti, katera dežela naj bi bila domovina človeka in njegove kulture. Bayer je pa sedaj mnenja, da je s svojimi najdbami v Palestini dokazal, da je najstarejša kultura Palestine, Egipta in Mezopotamije omenjeni najstarejši kulturi Evrope le čisto podobna, da je pa v resnici veliko mlajša: stara je osem do desetisoč let, ona v Evropi pa 100.000 do 150.000 let. L. 1918 je zopet iskal in nove najdbe so njegovo naziranje iz l. 1917 le potrdile. Nedaleč od mesta Nablus v Samariji — to je stari biblijski Sihem — je našel zanimivo taborišče iz kamene dobe z vsakovrstnim orodjem. Iz nekoliko mlajše dobe so najdbe pri Deri vzhodno od Jordana ob hedžasski železnici in pa pri Nazaretu v Galileji. Tu je imel smolo. Pri boju za Nazaret 20. sept. 1918 je zgubil vse izkopanine in je komaj sam ušel angleškemu

ujetništvu. Kakor je huda izguba izkopanin, vendar je zaključek važen, da namreč domovina najstarejše kulture ni orient, temveč Zahodna Evropa ali še bolj gotovo severozahodna Afrika. Po Bayerovem mnenju se je umaknila najstarejša kultura za časa mlajše ledeniške dobe iz Evrope v Afriko in je šla po ledeniški dobi na eno stran v Evropo nazaj, na drugo pa čez Egipet v Prednjo Azijo, Perzijo in Indijo. Posebno zanimiv postane s tem zopet indo-evropski problem. Morebiti so pa prvotni prebivalci Palestine vendarle Indo-evropci, kakor nam kažejo že egiptске slike, ki jim dajo modre oči in koničaste brade. Kmalu bomo več brali o tem.

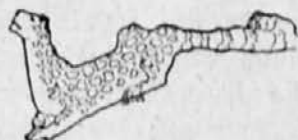
Rešitev (zemljepisne) uganke v 5.—6. števil.
Mentorja: Deklica predočuje Evropo (razen Angleške).

Rešitev so poslali sledeči dijaki: Čelje: Černe Jožef in Gubenšek Fr., V. gimn. razr.; Gobec Miroslav, IV. g. r., Budin Anton, Golouh Ciril, dijaka. Kranj: Zorko Stanko, IV. g. r., Benedik Val. in Bitenc Jožef, II. g. r. Ljubljana: Šturm Jožica 1. mešč. razr. pri uršulinkah. Maribor: Vogrin Štefan, IV. g. r., Bohanec Fr. in Lasbaher Fr., III. g. r., Pipuš Zoran, II. g. r., Mikl Vladko, dijak. Novo mesto: Zakrajšek Zmagoslav, IV. g. r. Radna: Ketiš Janez, III. gimn. r. Št. Vid nad Ljubljano: četrtošolci: Kovač Jož. in Šorli Peter; tretješolci: Adamič Jož., Eržen Peter, Mikelj Jožef; drugošolci: Bajec Karel, Erjavac Al., Gorše Mart., Jernejec Fr., Kožuh Lud., Mihelič Peter, Peric Mirko. Veržej: Kuk Jožef, IV. gimn. razr., Mušič Rud., dijak.

Uganke.

Kje žive te domače živali?

Odgovor in imena rešilcev v prihodnji številki.

KNJIGOVEZNICA KAT. TISK. DRUŠTVA V LJUBLJANI

se priporoča v izvršitev
vsakovrstnih
knjigoveških del.

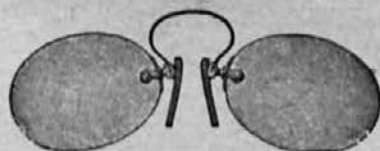
Solidno delo. Zmerne cene.
Knjižnicam znaten popust.

I. KETTE

LJUBLJANA

FRANCA JOŽEFA CESTA 3

Klobuki, palice, perilo, kravate, palice, dežniki, galoše, toaletne potreščine itd. Vsi predmeti za telovadbo, turistiko in drug šport.

Fr. P. Zajec, izprašani optik
Ljubljana, Stari trg 9

priporoča svoj dobro urejeni **optični zavod** kakor tudi različne vrste naočnikov, ščipalcev, toplomerov, daljnogledov itd. Popravila očal, ščipalcev itd. izvršuje dobro in ceno!

Prodajalna Katoliškega tiskovnega društva

(H. Ničman v Ljubljani)

priporoča svojo bogato zalogo

šolskih in pisarniških potrebščin

kakor: raznovrstni papir, zvezke, noteze, razne zapisnike, kopirne knjige, šolske in pisarniške mape, radirke, pisala, črnilo, gumi, tintnike, ravnila, trikote, šestila, barve, čopiče, raznovrstne razglednice in devocijonalije.

Priporočljiva domača trdka!

Podpisani izjavljam v imenu stavbnega odbora za zidanje nove cerkve v Šmihelu pri Žužemberku, da je gospod

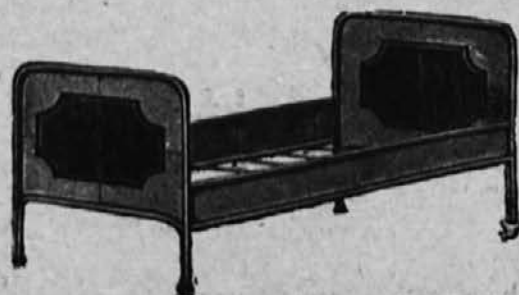
Rajko Sušnik
umetni steklar v Šiški

napravil v imenovani cerkvi enajst novih oken, krasno in umetno v gotakem slogu, v splošno zadovoljnost in po zmerni ceni ter je zato v svoji stroki vreden najboljšega priporočila.

Za stavbni odbor:

V Šmihelu,
dne 12. avgusta 1909.

FRANČIŠEK GABRŠEK,
župni upravitelj.

Telovadne priprave in orodje, vsakovrstne gospodinske in gospodarske predmete, kuhinjsko opremo, železno pohištvo, orodje, raznovrstno železnino, nagrobne križe in prvovrstne **poljedelske stroje** priporoča prva domača trdka te stroke

FR. STUPICA V LJUBLJANI

Marije Terezije cesta št. 1

veletrgovina z železnino in razpošiljalnica poljedelskih strojev.

Priporočamo :

Grško-slovenski slovar.

Sestavil prof. Anton Dokler. Cena . . K 12—

Fizika

za višje razrede srednjih šol. — Spisal
prof. Jožef Reisner. Cena vezani knjigi K 5·80

Kemija

za sedmi gimnazijski razred. — Spisal
prof. Jožef Reisner. Cena vezani knjigi K 2·50

Psihologija.

Za srednje šole spisal prof. K. Ozvald.
Cena v platno vezani knjigi K 3—

Besede in rekla

k sedmi knjigi Herodotovih zgodovinskih raziskavanj. — Sestavil prof. Fr.
A. Jerovšek. Cena K 1—

Slovarček

k I., II. in III. spevu Iliade. — Spisal
prof. Anton Koritnik. Cena K —80

Slovarček

k IV., VI., XVI., XVIII., XXII. in XXIV.
spevu Iliade. — Spisal prof. Anton
Koritnik. Cena K —80

Založil

zavod sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano

kjer se dobivajo označene knjige.